

РОЛЬ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ НА ШЛЯХУ СТАНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАТЬ

**САХНЕНКО О.І., СТАРШИЙ ВИКЛАДАЧ*,
АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК МВС УКРАЇНИ**

В статті розглянуті нові задачі щодо формування глобальної інфраструктури науки і безперервного навчання. Надані специфічні риси та зазначені особливості інвестицій в людський капітал, що відрізняють їх від інших видів інвестицій. Названі чинники, що стримують розвиток інноваційної освітньої діяльності. Визначені головні проблеми на шляху розвитку економіки знань в Україні. Надані рекомендації щодо формування економіки знань в Україні.

The article deals with new problems concerning the formation of a global infrastructure of science and life-long learning. The specific features of investment in human capital that distinguish them from other types of investments are provided. The factors that restrain the development of innovative educational activities are given. The main problems on the way of development of knowledge economy are determined. The recommendations of forming the knowledge economy in Ukraine are given.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В наукових економічних колах широко обговорюються питання, пов'язані зі створенням умов стійкого економічного розвитку й пріоритету людського капіталу в економіці знань. Актуальність цих питань обумовлена підвищенням інтересом до творчих здатностей людини, їх активізації, інтелектуальної діяльності, що відповідає загальній закономірності розвитку сучасної науки. Тому гостро постає питання ефективного інвестування в людський розвиток, формування якісного національного людського капіталу і необхідності розробки спеціальних управлінських інструментів і методів з метою формування дієвих організаційно-економічних механізмів нагромадження й збільшення національного людського капіталу України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми конкурентних переваг економіки, можливості її модернізації завдяки накопиченим в країні і задіяним людським капіталом досліджувалися відомими вченими України і всього світу. Серед вітчизняних науковців найбільший внесок в дослідження різних аспектів економіки знань внесли: Антонюк Л. Л., Березіна О. Ю., Гесць В. М., Грішнова О.А., Лібанова Є.М., Мочерна О.С., Насипайко Д.С., Сазонець І.Л.,

* Науковий керівник – Воробйов Є. М., д.е.н., професор

Сазонєць О.М. та інші. Проте, не дивлячись на зростаючу увагу науковців до феномену економіки знань, дослідження в цьому руслі не можна на сьогодні вважати виснаженими. Існує ще безліч питань, які потребують ґрунтовних наукових розробок та досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є з'ясування ролі людського капіталу у процесі становлення економіки знань в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В ХХІ ст. найпотужнішою рушійною силою економічного розвитку і нарощування конкурентоспроможності країн на міжнародних ринках стає виробництво знань, нагромадження та їх практичне використання. Успішність вибору та реалізації інноваційної стратегії держав в значній мірі визначається значною роллю вищої освіти в побудові наукоємних економічних систем, суспільним визнанням ідеї університету, його зв'язком з оновленням технологій здобуття знань. За оцінками зарубіжних учених, внесок інновацій у показники економічного зростання для країн із високим конкурентним статусом коливається на рівні від 34,6 % – у США до 50 % – в ЄС. Науковці також вказують, що в промислово розвинутих країнах світу майже дві третини приросту національного доходу забезпечуються за рахунок знань та освіченості суспільства [1], питома вага втілених нових знань у товарах, освіті, технологіях, частка працівників, які беруть участь у впровадженні виробничих інновацій, становить 70 – 80 % [2]. Формується глобальна інфраструктура науки і безперервного навчання протягом усього його життя, що висуває нові задачі: підготовка людства до життя в новому, інформаційному суспільстві та його наступній фазі – суспільстві знань; формування нової інформаційної культури й інформаційної компетентності, що базуються на інформації та знаннях; гармонізація процесів глобалізації і конвергенції світового освітнього простору з процесами, що підтримують функціонування національних освітніх систем; створення нового науково-освітнього простору для розвитку науки і задоволення потреб одержання освіти в зручний час, у будь-якому місці протягом усього життя людини; побудова моделей стратегічного прогнозування довгострокового розвитку інфраструктури науки і безперервного навчання, функціонування мережних навчальних співтовариств [3].

В епоху становлення економіки знань особливого значення набуває питання якості людських ресурсів, і відповідно рівень вищої освіти в країні, що забезпечують індивідуальний розвиток особистості, і розглядається як визначальний чинник підвищення добробуту

населення та прогресу суспільства. Це вимагає, щоб всі структурні перетворення, які відбуваються у державі на мікро- і макроекономічному рівнях, відповідали модернізації системи освіти з врахуванням вимог ринку праці, задоволення особистісних прагнень людей та потреб соціально-економічного розвитку країни. Оскільки людський капітал як сукупність якостей людини, що охоплюють її здоров'я, природні здібності, освіту, професіоналізм і мобільність в сучасній міждержавній конкуренції має важливе значення, то одним з головних завдань економіки освіти нині стає забезпечення максимальної фахової самореалізації кожної людини через реалізацію її здібностей з оптимальним пристосуванням до професійної діяльності. Саме тому перспективою для розвитку економіки знань стає становлення системи безперервної освіти, метою якої є інтенсивне використання висококваліфікованих спеціалістів універсалів – не лише з якісними знаннями, а й таких, що можуть в разі необхідності правильно приймати оптимальні рішення та швидко адаптуватися до нових технологій і змін.

В сучасних умовах розвиток економіки безпосередньо залежить від накопичення і впровадження людського капіталу. Саме люди з їх освітою, соціокультурним і духовним рівнем розвитку, кваліфікацією, професійним досвідом визначають можливості та межі необхідних змін [4].

Дослідники вказують, що великі соціальні та економічні досягнення є результатом вкладень капіталу в освіту, навчання, охорону здоров'я і харчування, а також інші види діяльності, що забезпечують створення людського капіталу. Тому інвестування в людський капітал є абсолютно необхідним для будь-якої національної економіки, особливо для країн, що розвиваються. Про це говорять дані ООН останніх років. Загальні національні багатства зараз оцінюються в 539 трлн. дол. Росія має 11% загального їх обсягу, США – 21%, Японія – 10%, Франція – 9%, Китай – 7%. У сумі ці п'ять країн мають 58% спільного національного багатства планети [5].

Інвестиції в людський капітал мають специфічні риси [6]: інвестування в людський капітал вигідно здійснювати протягом усього періоду трудової діяльності людини; результати інвестування в людський капітал можуть бути виражені не тільки в грошовій формі (вони можуть сприяти досягненню соціального, психологічного, культурного, морального та інших ефектів, що збільшують економічний вигади); інвестиції в людський капітал збільшують продуктивні якості людини; інвестиції прискорюють і покращують процес подальшого нагромадження знань і досвіду; нарощування рівня

людського капіталу в процесі спільної трудової діяльності може здійснюватися формальними й неформальними шляхами (передача виробничого досвіду, лідерство); накопичений у результаті вкладення інвестицій людський капітал виступає значимим фактором його відтворення в наступному поколінні (рівень освіти батьків визначає розвиток і рівень освіти дітей).

Один із ключових тез теорії людського капіталу полягає в тому, що в умовах інформаційного суспільства людський капітал є найважливішим чинником відтворення національного багатства і його необхідним елементом. Інвестиції в людський капітал мають ряд особливостей, що відрізняють їх від інших видів інвестицій:

1. Віддача від інвестицій у людський капітал безпосередньо залежить від строку життя його носія.

2. Людський капітал не тільки піддається фізичному й моральному зношуванню, але й здатний накопичуватися й множитися.

3. У міру нагромадження людського капіталу його прибутковість підвищується до певної межі, обмеженої верхньою межею активної трудової діяльності, а потім різко знижується.

4. Не всякі інвестиції в людину можуть бути покликані вкладеннями в людський капітал.

5. Характер і види вкладень у людину обумовлені історичними, національними, культурними особливостями й традиціями.

6. У порівнянні з інвестиціями в інші різні форми капіталу інвестиції в людський капітал є найбільш вигідними як з погляду окремої людини, так і з погляду всього суспільства.

Виклики глобалізації диктують в нинішніх умовах і нові чинники, що впливають на мотивацію людини до праці, тобто переміщення інтелекту та наукових знань у центр детермінації до суспільного поступу та стійкого економічного зростання. До чинників, що стримують розвиток інноваційної освітньої діяльності, можна зарахувати: невизначеність національних науково-технічних пріоритетів; відсутність ефективної програми інноваційної діяльності та чіткого законодавства про інноваційну діяльність щодо правової захищеності інтелектуальної власності; вкрай повільні темпи розповсюдження та застосування інновацій; недосконалість економічних механізмів регулювання інноваційної діяльності та залишковий принцип її фінансування. Головні проблеми на шляху розвитку економіки знань в Україні виникають через: відсутність дієвих стимулів; бюрократичні перепони; відсутність венчурного фінансування; нестабільність державної політики в інноваційній галузі;

нерозвинену інфраструктуру підтримки підприємницьких інновацій; розрив між наукою та бізнесом. Отже, для досягнення успіхів на шляху формування економіки знань в Україні необхідним є виконання таких умов:

— фінансова й організаційна підтримка наукоємних галузей, диверсифікація напрямів досліджень і виробництва згідно з пріоритетами розвитку нових технологій (енергозбереження, екологія тощо), співфінансування державою НДДКР, які виконуються на замовлення бізнесу науково-дослідним сектором за пріоритетними напрямками;

— створення механізму страхування інноваційних ризиків і ризиків діяльності високотехнологічних підприємств з метою залучення недержавних засобів для фінансового захисту наукоємних галузей;

— введення системи податкових стимулів для підвищення інноваційної активності підприємств (зокрема, зниження податкових ставок для підприємств малого бізнесу, часткове або повне звільнення від оподаткування прибутку, що направляється на впровадження нових технологій);

— вдосконалення правової бази захисту інтелектуальної власності (законодавче визначення порядку передачі державою прав на результати інтелектуальної діяльності, створені за рахунок засобів державного бюджету; підвищення рівня захисту прав на результати інтелектуальної діяльності і посилення відповідальності за їх порушення тощо);

— диверсифікація сфери послуг, збільшення частки телекомунікаційних, фінансових, консультаційних та інших наукоємних видів діяльності в їх структурі за рахунок розвитку неспирвинних секторів економіки;

— підтримка регіонів (зокрема, шляхом виділення бюджетних грантів на інноваційні розробки) щодо створення регіональної інноваційної системи (РІС) як сукупності працюючих в інноваційній сфері підприємств і організацій, університетів, науково-дослідних інститутів, державних структур управління;

— стимулювання інтеграції наукових та освітніх структур і формування на їх основі інноваційних кластерів, у тому числі у складі техніко-впроваджувальних особливих економічних зон (ОЕЗ), розвиток венчурного фінансування й вдосконалення правового регулювання діяльності венчурних фондів, розробка і реалізація

державних програм з розвитку студентського інноваційного бізнесу (студентських бізнес-інкубаторів і лабораторій);

— інтенсифікація співпраці бізнесу й освітніх структур, визначення перспективних програм підвищення кваліфікації менеджерів в інноваційних сферах, навчання «менеджменту знань» і його впровадження на підприємствах;

— створення єдиної державної системи технічних регламентів і гармонізація їх з міжнародними (насамперед, міжнародними стандартами ISO і європейськими системами прогнозування й оцінки технологій «Technology Foresight» і «Technology Assessment») з метою стимулювання інновацій і адекватної оцінки ефективності їх впровадження.

Висновки. Таким чином, системне дослідження процесу формування, нагромадження й ефективного використання людського капіталу здобуває все більшу актуальність для прискорення переходу української економіки до суспільства знань. Для формування в Україні економіки знань, перш за все, необхідно розробити та впровадити ефективну державну програму, яка повинна бути орієнтована на створення більш сприятливого інституційного режиму та посилення основних конкурентних переваг економіки України.

Література.

1. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку : монографія : у 2 т. / [за заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А. М. Поручника]. – К. : КНЕУ, 2006.

2. Поручник А. М. Інноваційний потенціал України та його реалізація в міжнародному науково-технічному співробітництві / А. М. Поручник // Міжнародна економічна політика. – 2004. – № 1. – С. 94–128.

3. Манако А. Ф. Технологічні аспекти інноваційного цілеспрямованого розвитку телекомуніційного науково-освітнього простору [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.irtc.org.ua/dep105/publ/man13/man13.doc

4. Квитка А. Особенности воспроизводства человеческого капитала в трансформационной экономике / А. Квитка // Бизнесинформ. – № 11. – 2009. – С. 127–129.

5. Черных С. А. Человеческий капитал: реалии настоящего и необходимость развития в будущем / С. А. Черных // Креативная экономика. – 2008. – № 5 (17). – С. 74–77. – <http://www.creativeconomy.ru/articles/3057/>

6. Глухова И. В. Инвестиции в человеческий капитал – ключевое направление антикризисного управления организацией / И. В. Глухова // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2009. – № 2. – С. 16